

EL LLARG HIVERN DE LES ESQUERRES

**La crisi de les esquerres europees. Des de 1973 fins als
nostres dies**

Geli Taberner, Marc

NIUB: 14758144

Treball de Final de Grau

Tutor : Carles Santacana

TorrasCurs acadèmic : 2012/13

RESUM

Aquest treball intenta donar una explicació a la ja anomenada “crisi de les esquerres”. La crisi energètica de 1973 acabà amb un creixement ininterromput iniciat després de la Segona Guerra Mundial i inicià un nou període d'estancament o de creixement mediocre que va descol·locar totalment a l'esquerra tradicional (socialdemòcrata i comunista) en favor de les noves doctrines neoliberals. La desaparició de l'esquerra comunista i el reciclatge de la socialdemocràcia cap a posicions més centristes degut també a una nou tipus de societat més individual i egoista accentuaren el procés. El resultat final fou el d'una societat hegemonitzada per la nova dreta i sense alternatives d'esquerra.

Paraules clau: comunisme, creixement econòmic, crisi, època daurada, esquerra, neoliberalisme, reforma, socialdemocràcia

ABSTRACT

This paper attempts to provide an explanation to the so-called "crisis of the left." The 1973 energy crisis ended with an uninterrupted growth started after World War II and began a new period of stagnant or lackluster growth that altered completely the traditional left (Social Democratic and Communist) in favor of the new neoliberal doctrines. The disappearance of the communist left and recycling of Social Democracy toward centrist positions also due to a new type of society (more individual and selfish) explains the process. The end result was a society hegemonised by the New Right and a left without alternatives.

Key words: Communism, economical growth, crisis, Golden Age, left, neoliberalism, reform, Social Democracy

ÍNDEX

*PRÒLEG/INTRODUCCIÓ	p.4
*1.ACLARIMENTS SOBRE L'ESQUERRA I L'ÈPOCA DAURADA DE LA SOCIALDEMOCRÀCIA	p.7
El compromís socialdemòcrata	p.9
El moment de la socialdemocràcia	p.11
*2.LA CRISI DE L'ESQUERRA EUROPEA: CANVIS SOCIALS I CULTURALS I 1973	p.14
Nova crisi, nova societat i nova dreta. La descol·locació de l'esquerra	p.16
El (mal?) reciclatge de l'esquerra	p.23
L'alternativa d'esquerres: comunista?	p.26
*CONCLUSIONS	p.31
*BIBLIOGRAFIA CONSULTADA	p.37

PRÒLEG/ INTRODUCCIÓ

Des de l'inici de la crisi del 2007/08 (o Gran Recessió, com ja se l'està començant a nomenar), és reiterat el discurs que no existeix "alternativa" a les salvatges retallades socials que pateix la societat occidental. De fet, no són pocs els prohoms que insinuen que la crisi és, en bona part, culpa de tots els ciutadans, que van viure "per sobre de les seves possibilitats", que van "estirar més el braç que la màniga" o, com recorda la cancellera alemanya, Angela Merkel, no podia sostenir-se una situació en què Europa, tenint només el 9% de la població mundial, disposés del 25% del PIB mundial i acumulés el 50% de la despesa pública de tot el món.

Cinc/sis anys de retallades després i de forta contenció de la despesa pública, sense importar el color del govern que estigués al poder, semblen avalar-ho: no hi ha alternativa. La crisi s'ha resolt gairebé des del dia 1 amb receptes neoliberals que porta defensant (en diferents graus d'entusiasme i aplicació) la dreta europea i que han hegemonitzat el debat polític des de la dècada dels setanta fins als nostres dies. Tals idees no cal enumerar-les aquí, doncs no és l'objectiu d'aquest treball i, a més, ja són prou conegudes pels ciutadans que les pateixen en les seves carns o les absorbeixen diàriament a través dels mitjans de comunicació i del debat que generen en l'opinió pública: estem parlant de retallades salarials (o "flexibilització del mercat laboral"), retallades salvatges en despesa social (o "contenció en la despesa pública" per a obtenir "pressupostos equilibrats"), desmantellament de la *res publica* en favor del poder privat, etc.

Davant d'aquest panorama desolador (i que pot qualificar així qualsevol persona amb un mínim de sensibilitat social) i en un panorama ideològic netament controlat per la dreta, l'esquerra fa gairebé quaranta anys que es mostra incapaç d'articular una alternativa creïble que no sigui atenuar la creixent desigualtat social, però que es mostra incapaç d'aturar.

I és que des de la fi dels setanta, l'esquerra, representada essencialment per la socialdemocràcia europea, ha perdut l'hegemonia ideològica del debat polític i ha anat descol·locada des de llavors. Si bé és cert, com recorda Ignacio Urquizu en el seu llibre *La crisis de la socialdemocracia: ¿qué crisis?* (Catarata, 2012), que allò veritablement excepcional és que governin formacions polítiques progressistes des de 1945, també és cert que des dels anys vuitanta, hi ha hagut un increment del nombre de governs socialdemòcrates, però que han estat al poder amb menys suport social i

amb unes directrius ideològiques que han virat enormement cap al centre, escudant-se en el “pragmatisme” de la nova situació econòmica i social nascuda després de la Crisi de 1973, que va canviar per sempre més Occident i el capitalisme “socialdemocratitzat” que havia imperat des de 1945 i que havien aplicat, en diferents graus d'intensitat, tant formacions socialdemòcrates com conservadores-liberals.

Potser des d'un punt de vista d'ostentació del poder, la socialdemocràcia no està tant en crisi. Està en crisi el comunisme portuguès, que des de la instauració d'un règim democràtic al país lusità, s'ha mantingut més o menys constant en el seu nombre de vots (al voltant del 15%)? Guanyi o perdi, des dels setanta, sempre s'ha dit que l'esquerra (identificada gairebé sempre amb la socialdemocràcia) està en crisi; i això es diu perquè no s'analitza des d'una perspectiva sobre qui ostenta el poder, sinó per si ha sigut capaç d'erigir una alternativa a l'hegemonia del poder, cada vegada més clar, financer sobre el polític i si és capaç de proposar una línia d'actuació que redueixi la desigualtat social (un dels fenòmens clau que la socialdemocràcia s'havia proposat eliminar i que havia aconseguit en molt bona part), en alça, i neutralitzi l'hegemonia neoliberal. Res d'això, però s'ha aconseguit; és per això que, per a molts, l'esquerra està encara avui dia en crisi, arribant als límits dantescos de les eleccions europees de 2009, on el partit socialista europeu va quedar si no tocat i enfonsat, sí que greument tocat. Actualment, en molts països, l'esquerra no només no ostenta el poder, sinó que els seus representants tradicionals socialdemòcrates es troben a l'oposició amb importantíssimes sagnies electorals (cas ben paradigmàtic seria el PSOE espanyol); podria deure's això a una crisi ideològica que ha sigut incapaç, per la seva mateixa naturalesa erràtica, a actuar amb més fermesa davant d'una crisi que el ja expresident francès Sarkozy (de la dreta) deia que havia de servir per a reformular el capitalisme?

M'agradaria destacar, abans de començar, que quan parlo d'esquerra al llarg del treball, no m'hi he pogut referir tan àmpliament com he volgut. Hem de partir de la base que, malgrat el ressò que ha pogut tenir i que encara té el tòpic sobre la “crisi de l'esquerra”, són ben pocs els treballs que parlen sobre el tema, com si dita crisi fos quelcom de tàcit i sobreentès i no calgués explicar, a banda de en columnes d'opinió d'alguns diaris. En aquest aspecte, el panorama historiogràfic és encara més desolador; si bé és cert que he trobat algun treball explícit sobre el tema, i encara no massa ben delimitat, per a elaborar aquest projecte he hagut de recórrer a obres historiogràfiques no directament relacionades amb aquesta temàtica i, al ser un tema que genera tant debat públic, he hagut de recórrer a fonts sociològiques i polítiques actuals. És a dir, que no he elaborat un treball amb bibliografia exclusivament

historiogràfica; si bé he fet servir totes aquestes fonts de diverses procedències per a elaborar un relat històric coherent. La varietat és que la varietat de fonts ha estat notable i així he pogut elaborar un discurs més ric.

Aquest relat històric abraça principalment l'esquerra i la crisi que aquesta travessa des del 1973; això, lògicament, no impedeix fer menció a dades anteriors i allargar el debat fins als seixanta, quan la societat occidental canvia radicalment en totes les seves formes i posa les bases per a un nou món, entre altres coses, més materialista i individualista i amb una àmplia classe mitjana que, invertint la dinàmica històrica, conformarà les bases de noves majories electorals per als partits de la dreta renascuda també amb la crisi del 73.

Així doncs, també voldria destacar que la majoria de fonts consultades encara identifiquen bàsicament l'esquerra amb la socialdemocràcia, impeding un anàlisi més ampli i enriquidor que inclogui els ja en bona part desapareguts partits comunistes (i la seva via "eurocomunista", iniciada lentament i progressiva després de la intervenció soviètica a Praga el 1968) i els grups alternatius d'esquerra apareguts durant la mateixa època, on van reciclar-se alguns dels antics partits comunistes. Alguns dels diaris consultats, com ara *El País*, són paradigmàtics en aquest aspecte. Només alguns nous periòdics han volgut ampliar el debat, incloent en els seus apartats d'opinió, pensaments, inquietuds o alternatives dissenyades de l'esquerra no socialdemòcrata. En les conclusions parlarem més extensament sobre si l'esquerra alternativa pot esdevenir una alternativa a la tradicional encapçalada per la socialdemocràcia, com sembla que podria passar a Grècia en les properes eleccions.

L'extensió del treball i el fet de voler-ho presentar com un estat de la qüestió m'han limitat fortament la temàtica del mateix i m'han impedit fer una recerca més àmplia d'aquest. He intentat fer un redactat el més amè possible; les notes a peu de pàgina s'han reduït a verificar les dades oferides al treball i, aclarir certs aspectes que en la redacció podrien ser de caràcter obscur o complementar algunes informacions.

Si bé és cert que he intentat fer un estat de la qüestió en una matèria on la bibliografia encara no és abundant (i en la historiografia, insisteixo, encara més), m'he reservat les conclusions finals per a fer un breu resum de les idees més importants del treball i per articular un discurs lògic elaborat per mi mateix on intentaré argumentar el per què de les meves opinions en base a tot el que s'ha anat exposant durant el treball. Per motius d'espai, temps i desconeixement de la bibliografia, he acotat la recerca a l'esquerra estrictament europea, si bé és cert que puc fer menció de les estratègies d'altres esquerres d'altres països de fora el Vell Continent o altres fets que

haguessin influït en el seu funcionament, com ara l'ensulsiada de la URSS i la fi de l'alternativa comunista.

1.ACLARIMENTS SOBRE L'ESQUERRA I L'ÈPOCA DAURADA DE LA SOCIALDEMOCRÀCIA

Com ja hem apuntat en la introducció del treball, parlarem sobre la crisi de l'esquerra *europèa*, és a dir, aquella que després de la Segona Guerra Mundial i en el nou món bipolar de la Guerra Freda queda integrada en el bloc capitalista, i, per tant, sota òrbita dels EUA. En aquest període, i fins a la fi de la URSS, englobem sota la definició d'esquerra aquells partits que tenen per a objectiu, o bé canviar totalment la "societat de lliure mercat" (els partits comunistes); o aquells que, mantenint els paràmetres bàsics del capitalisme, aplicant un seguit de reformes graduals i constants que permetin una millor capacitat de redistribució dels recursos generats pel país, generant una societat amb menys desigualtats (ergo, menys conflictivitat social, un dels escenaris perennes de la societat occidental, especialment a la dècada dels trenta) i amb majors oportunitats per a tothom: la socialdemocràcia.

La revolució neoconservadora, forta ja a la segona meitat de la dècada dels setanta aporta quelcom més que simples reformes de tipus econòmic; també, com Tony Judt assevera, es tracta d'un autèntic canvi de paradigma en el pensament polític, social i (també) econòmic imperant des de 1945. Com pot inferir-se de les lectures de Josep Fontana (2011), Tony Judt (2012-1a edició 2005) Eric Hobsbawm (2012-1a edició 1995), després de la Segona Guerra Mundial, neix un nou consens que es basava en dos punts essencials: no repetir la traumàtica experiència del període 1914-45 (període que Hobsbawm defineix com a "era de les catàstrofes") i aixecar les democràcies com a alternatives viables als estats autoritaris de l'època d'entreguerres i de la Segona Guerra Mundial, gràcies a l'aixecament d'un estat social fort que permetés erosionar progressivament les diferències socials i evitar noves revolucions socials, d'especial importància en un moment on un dels grans referents de la resistència contra el feixisme havia estat el comunisme, i l'alternativa que aquest encarnava al capitalisme.

Fins i tot algú tan optimista vers l'estat socialdemòcrata després de 1945 com ho és Tony Judt reconeix aquestes últimes asseveracions i fa una distinció entre les concepcions de l'estat del benestar com a, o bé un dret de la població (el punt de vista socialdemòcrata) o com a una sèrie de mesures pragmàtiques per a impedir la revolta (com passà a Gran Bretanya, segons l'autor). En qualsevol cas, i seguint a Judt, mitjançant aquest nou programa social s'intenta lligar a les classes mitjanes a l'aparell liberal de postguerra, sent la feina de relligar dites classes mitjanes a l'aparell democràtic.

Josep Fontana ha reiterat com a una de les seves principals tesis en diferents entrevistes¹ i en alguns dels seus llibres² que una de les principals claus en el progrés de l'adquisició de drets per part de les classes populars des de 1789 ha estat la por de les classes dirigents a una alternativa social que els destronés dels seus privilegis o de la seva posició avantatjada en l'organització social. Per a que tal cosa no passés, aquestes elits haurien cedit en l'atorgament de certs drets. Des de 1917, aquesta alternativa hauria estat el comunisme triomfant a la Rússia tsarista, que a partir de 1923 tindria nom propi: Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques. Això explicaria en part la bona predisposició de les elits a entendre's amb les forces populars. En una línia similar s'expressa José V. Sevilla, que recorda que no ha de desestimar-se la por a l'alternativa comunista erigida per la URSS; com també Josep Ramoneda, que identifica el conflicte com a "motor de la història" (Ramoneda, 2012: 23).

El compromís socialdemòcrata

Tant Ignacio Urquizu com José V. Sevilla identifiquen la socialdemocràcia com a un corrent del socialisme que Sevilla bateja com a "compromís" entre capitalisme i socialisme, per a conformar un "capitalisme civilitzat"³. Tal com ho defineix Sevilla: "Los planteamientos socialdemócratas se construyeron sobre distintas tradiciones que comparten, no obstante, dos ingredientes básicos. El primero consiste en el reconocimiento de que el capitalismo es un sistema inestable en su funcionamiento y poco equitativo al distribuir sus resultados entre los ciudadanos y que, ambas características negativas, podrían corregirse mediante una adecuada intervención del Estado. El segundo ingrediente es el democrático, y requiere que las actuaciones correctoras que puedan llevarse a cabo sobre el ámbito de la economía hayan de decidirse en el ámbito de la política utilizando procedimientos democráticos" (Sevilla, 2011: 29).

Aquesta manera de fer, de combinar capitalisme, un sistema per essència inestable i poc just en el repartiment de la riquesa, amb democràcia va resultar ésser l'opció majoritària i preeminent de la societat occidental després de la Segona Guerra Mundial per les raons que hem esgrimit més amunt i amb les quals no podem estendre'ns més. I si bé, com recorda, Urquizu la presència de governs

¹ Com ara l'efectuada a la revista *Temps*, 23-07-2013

² *Por el bien del imperio* (Pasado&Presente, 2010) o *El futuro es un país extraño* (Pasado&Presente, 2012), de recent aparició, en són molt bons exemples

³ L'expressió no és meua ni de Sevilla, sinó que l'he tret d'un article d'opinió de Donald Sasson, *Socialdemocracia es igual a capitalismo civilizado* al diari *El País*, 23-11-2001

socialdemòcrates és més l'excepció que la norma⁴ (exceptuant Escandinàvia, on durant en tot el període 1945-73, el vot socialdemòcrata es mantingué constant al voltant del 40%, o mai baixant d'aquest percentatge⁵), això no impedí que el discurs polític hegemònic fos el socialdemòcrata, imperant, llavors, les polítiques econòmiques keynesianes d'estímul de la demanda i on el pes de l'estat en el PIB nacional dels diferents països europeus representava uns percentatges altíssims i on la major part del pressupost anava destinat a la despesa social.

La socialdemocràcia havia nascut com a una escissió del socialisme europeu que s'havia proposat revisar i posar límits a la desconfiança de les institucions burgeses per a participar-hi i així poder canviar el sistema de manera progressiva i reformista. Urquizu divideix la socialdemocràcia en tres grans períodes cronològics:

- 1) *Etapa reformista, o d'integració social.* En aquest període (de finals del segle XIX fins a 1945), es qüestiona el grau d'oposició a les institucions burgeses i com es podria "domesticar" el capitalisme. En aquells moments, es confiava que l'extensió del vot a tota la població els portaria a ser el partit més votat i, llavors, podrien canviar el sistema. Malgrat l'augment paulatí de les majories parlamentàries d'esquerra i la participació creixent en governs, la participació en governs burgesos agreujaria la separació entre comunistes i socialistes, culminat a la Primera Guerra Mundial, quan, el SPD alemany va votar a favor dels pressupostos extraordinaris proposats pel parlament alemany i traint el principi de l'internacionalisme obrer i provocant alguns atacs a la socialdemocràcia que, alguns com Rosa Luxemburg ja la consideraven com a "crisi". El fet de presentar-se com a un partit de masses els obliga a moderar el seu discurs i a renunciar al seu programa de màxims (la socialització dels mitjans de producció, com a exemple ben significatiu), i, sobretot, a la llarga, a renunciar a la revolució.
- 2) *Etapa "remedialista" o daurada.* Després de 1945, els objectius prioritaris passen a ser econòmics; la integració al sistema burgès és total. Es dona una enorme importància a l'estat a l'hora de crear riquesa; i ho fa amb un enorme èxit (amb una mitjana de creixement del 4'81% anual a tota Europa Occidental des de 1945 a 1973⁶). L'estat del benestar redueix desigualtats i l'esquerra maximalitza les polítiques inherents a aquest.

⁴ El 39'6% dels governs a Europa entre 1940-79 estaven dominats per la dreta, en front del 10'6% de l'esquerra en el mateix període de temps; entre 1980 fins els nostres dies, la dreta havia controlat el 37'3% dels governs, i l'esquerra havia pujat fins al 20%. (Urquizu, 2012:49)

⁵ (Judt, 2012-1a edició 2005)

⁶ (Sevilla, 2011:90)

- 3) Etapa de “resignació”. Després de la crisi de 1973, l'esquerra es troba immersa en una crisi que no pot entendre des de la perspectiva keynesiana. Amb una economia cada vegada més complexa i oberta i amb el debilitament paulatí de l'estat, element indispensable de la redistribució socialdemòcrata a favor del capital transnacional i dels organismes internacionals. La modernització de l'economia desdibuixa les diferències entre l'esquerra i la dreta a favor d'aquesta darrera, refeta a partir de la revolució neoconservadora iniciada a partir de la segona meitat de la dècada dels setanta; es produeixen visions massa laxes de l'esquerra (Tercera Via, Neue Mitte...) i la socialdemocràcia es veu obligada a jugar amb les normes neoliberals.

Així doncs, com hem pogut observar, la socialdemocràcia és una força política, si més no, camaleònica, que des dels seus inicis ha intentat conciliar dos elements, aparentment contradictoris. Aquesta adaptació contínua ha resultat adequat en circumstàncies econòmiques propícies; quan aquestes han escapat a la seva concepció tradicional keynesiana, ha estat incapaç d'articular una resposta alternativa pròpia i ha hagut de claudicar i adaptar-se a l'ideari neoliberal.

El moment de la socialdemocràcia

Com recorda Eric Hobsbaw, el període excepcional del capitalisme que abraça del 1945 a 1973 es redueix a unes poques àrees restringides i privilegiades del món; més concretament, als països capitalistes occidentals, i especialment, europeus, que cresqueren, com ja hem dit amb anterioritat a un 4'81% anual; malgrat que com puntualitza Hobsbawm, s'hauria d'esperar fins a la dècada dels seixanta per a la seva plenitud, on la situació de plena ocupació és un fet, amb només un 2% d'atur i on l'estat juga un paper essencial en la conformació de la nova societat i és el principal artífex del nou “estat del benestar”.

Efectivament, a partir de 1945, és l'estat qui es posa al servei de la ciutadania, i no viceversa, tal com la història recent europea havia demostrat durant el Període d'Entreguerres. El capitalisme europeu esdevenia exitós i proporcionava un creixement més ampli i major benestar als seus ciutadans que els mateixos EUA. No només això, sinó que, com reitera Judt en molta de la seva bibliografia, l'estat és una entitat de

prestigi⁷ que augmenta enormement el pes de la despesa pública en el PIB⁸, la major part en despesa pública. Però no només això, sinó que és el proveïdor més important de feina (no debades, el sector públic era llavors el referent laboral), engrassa els eixos del comerç, la política i la societat (Judt, 2012- 1a edició 2005). Es tracta d'un estat social, però no socialista; i és en aquest aspecte que Judt el qualifica com a "postideològic" (Judt, 2012: 530- 1a edició 2005), en tant que despulpat d'ideologia que ajuda a una certa desmobilització política (cosa que, a la llarga passaria una forta factura als partits comunistes occidentals).

La nova planificació econòmica (o "economia mixta", el referent de gestió econòmica arreu del món basat en una barreja de sistema de lliure mercat i planificació econòmica extret en part de la Unió Soviètica) i el capitalisme reformat (una versió "nova" del vell sistema, segons Harold Macmillan) crearen un espai de consens reformista on pogueren integrar-se, segons Hobsbawm, en un mateix pla les elits econòmiques, els partits socialistes i els moviments obrers, ja que es pogué donar prioritat a certs objectius com ara la plena ocupació (cosa que s'aconseguí, per altra banda). Aquesta idea pot anar lligada a la perspectiva que dóna Judt sobre la socialdemocràcia com a una "forma de vida" que trascendeix, d'alguna manera, els mateixos partits socialdemòcrates.

Els resultats per al conjunt de la població foren espectaculars. Miri per on es miri, l'època de la socialdemocràcia, si bé cometé els seus excessos, tingué uns resultats extraordinaris per al conjunt de la població. Aquests resultats es degueren en molt bona part a una sèrie de pràctiques socioeconòmiques impulsades per l'estat que José S. Sevilla explica més detalladament (Sevilla, 2011), però que nosaltres, per motius d'espai, enumerarem i resumirem:

- a) La institucionalització de la negociació salarial i la implementació d'una àmplia regulació laboral

⁷ John Kenneth Galbraith mostra en la seva *Historia de la economía* (1987; reimpressió en castellà d'Ariel, 2011) com personatges com Simon Kuznets donen forma, durant la Segona Guerra Mundial, a conceptes que avui dia encara són imprescindibles en economia, com ara el PIB o la Renda Nacional i que demostraren que el sistema econòmic funcionava per sota de les seves possibilitats. Aquest descobriment permeté (als EUA i Gran Bretanya), en molt bona part posar la maquinària econòmica suficient per a vèncer el nazifeixisme. En qualsevol cas, es tractava d'un èxit de l'estat.

⁸ Entre 1950-73, la despesa del govern augmentà del 27'6% a un 38'8% a França; del 30'4% al 42% a Alemanya Occidental; del 34'2% al 41'5% al Regne Unit i del 26'8% al 45'5% a Holanda. (Judt, 2012:528)

- b) Una pretensió redistributiva molt marcada, aconseguida mitjançant un conjunt de polítiques socials finançades amb impostos progressius (com el de la renda).
- c) Una imposició progressiva per a un major finançament de la despesa social⁹
- d) Intervenint en economia productiva. Partint de l'experiència de la Segona Guerra Mundial, es nacionalitzen indústries considerades estratègiques i es creen empreses estatals.

⁹ Malgrat el que pugui semblar, i sempre seguint a Sevilla, l'etapa socialdemòcrata, en una època de fort creixement econòmic, la pressió fiscal no augmentà en excés. Entre 1955 i 1975, per al conjunt dels països de la OCDE, la pressió fiscal passà del 24% al 29'4%; és a dir, que en vint anys, s'augmentà només 5'4 punts.

2.LA CRISI DE L'ESQUERRA EUROPEA: CANVIS SOCIALS I CULTURALS I 1973

Eric Hobsbawm qualifica a la seva *Historia del siglo XX* (Crítica, 2012- 1a edició 1995) el període comprès entre 1945 i 1973 com a un cicle més de Kondratiev, si bé d'una increïble vitalitat però que, i això seria el seu tret diferencial de la resta de cicles pròspers de la història del capitalisme, seria el que ocasionà una sèrie de canvis socials i culturals entre la població d'una profunditat i amb una rapidesa sense precedents en la història de la humanitat, i que, a la llarga, acabarien enterrant la mateixa socialdemocràcia que les havia engendrat.

Molt bona part dels autors consultats per a fer aquest treball donen especial importància als canvis socials ocorreguts amb major intensitat a la dècada dels seixanta: des de Fontana o Hobsbawm a Raymond Aron, passant per Josep Ramoneda o John Kenneth Galbraith (si bé aquest realitzarà el retrat de la nova "societat satisfeta" d'Occident un parell de dècades més tard) per citar alguns exemples, donen gran importància al canvi estructural de la classe obrera durant els anys cinquanta i seixanta per a entendre el triomf posterior de les noves dretes.

D'acord altre cop amb Hobsbawm, si bé és cert que durant el període de les "trente glorieuses", vivim la pràctica desaparició del camperolat i que durant els cinquanta i els seixanta els percentatges de la classe obrera es mantenen o fins i tot s'eixamplen (el seu percentatge no baixarà perceptiblement fins a la dècada dels vuitanta amb el fenomen de les deslocalitzacions i la nova indústria, o "postfordisme"), això no impedí que entrés en decadència.

Per una banda, la pèrdua de la vida pública en favor de la privada (aquí les noves formes d'oci tenen en bona part l'explicació, especialment la televisió, que, tot i així, com recorda Fontana, també va permetre una major, paradoxalment, conscienciació política). Per altra banda, va començar a traçar-se una línia de separació entre treballadors qualificats (més necessaris a causa de l'auge de les professions i indústries que obligaven a tenir estudis de secundària o superiors) i aquells que Hobsbawm, i més tard Kenneth Galbraith¹⁰ batejarien com a "subclasse", amb feines menys remunerades i associades cada vegada més com a treballs no dignes. Aquests canvis, quasi imperceptibles durant els cinquanta i seixanta, s'agregarien a partir de la crisi de 1973, quan el pes d'I+D es fes realment visible i les deslocalitzacions radicalitzessin aquestes diferències.

¹⁰ Kenneth Galbraith analitza la situació generada després de 1973, però.

S'estava formant, doncs, una nova classe obrera que estava immersa en una societat que experimentava, al mateix temps una revolució cultural-social encara més àmplia i que apuntava en totes les seves maneres a la individualització que caracteritzaria el posterior neoliberalisme i que es caracteritza també per la pèrdua del fenomen revolucionari a Occident a causa de la desmobilització i la transformació de la classe obrera ja breument exposada amb una satisfacció garantida per la continuïtat del consum en les noves societats de lliure mercat (en aquest aspecte, la creació del crèdit fou essencial) (Fontana, 2011). Els anys daurats havien assentat entre les classes populars un benestar sense precedents, convertint les noves classes mitjanes en elements de difícil mobilització social. Per a Judt, a més, hi ha un abisme generacional entre els nascuts abans i després de la Segona Guerra Mundial que ve acompanyat d'una nova esquerra que rebutja el col·lectivisme heretat del marxisme. Allò individual esdevé polític, d'aquí que s'experimentés un lent però constant declivi del sentit de propòsits col·lectius empitjorat per la desobediència *in crescendo* a l'estat, especialment per les noves generacions nascudes després o poc abans de finalitzar la Segona Guerra Mundial pertanyents al *baby boom* europeu i que trobaven la intervenció estatal molt sovint carregosa o innecessària.

Malgrat, doncs, la gran estabilitat que semblaven atorgar els "anys daurats" del capitalisme, és comuna la sensació de desencís arreu del Vell continent. D'acord amb Fontana, els anys seixanta són una època de forta frustració política a Occident i Orient per la insuficiència dels canvis polítics, que contrasta fortament amb el sentiment de submissió generalitzada imperant als anys cinquanta. Citant a Nixon (si bé estava en un altre continent), 1968 seria l'"època més tumultuosa de la nostra història des de la guerra civil". Judt apunta en el seu llibre *¿Una gran ilusió?* (Taurus, 2013- 1a edició 2011) que una causa possible d'aquestes desil·lusions seria el desdibuixament de l'esperit i dels ideals de construir una societat més democràtica i justa sorgits de la Segona Guerra Mundial que la Guerra Freda s'encarregués de desdibuixar¹¹; molt crític és també amb l'ús de l'economia com a anestèsia del record històric, especialment cert en un cas com el de la República Federal Alemanya, on el

¹¹ Josep Fontana dedica bona part dels primers capítols del seu ja mencionat *Por el bien del imperio* a la desaparició de les "democràcies populars" com a ideal a aconseguir on els partits comunistes havien de ser dels seus principals valedors (i també beneficiaris). També és extremadament crític amb els plans elaborats per EUA i altres (com ara el RU) que preveïen accions militars en aquells països occidentals on els comunistes arribessin al poder, posant de manifest els límits a la democràcia que els EUA mai va haver, però, d'ensenyar i que mostren, de manera indirecta, les insuficiències democràtiques de les democràcies occidentals nascudes després de 1945 i que traïen l'esperit de la més immediata postguerra. Per la seva banda, en la seva obra recent mencionada, Judt posa com a exemple la democràcia italiana i el monopoli del poder per la democràcia cristiana a arrel de les disputes entre els antics resistents de la Segona Guerra Mundial com a fenomen del mateix mal.

1969, Franz Josef Strauss, líder de la Unió Social Cristiana de Baviera afirmà que “un poble que ha aconseguit tals resultats econòmics té dret a no haver d’escoltar més sobre Auschwitz” (Judt, 2013: 47- 1a edició 2011).

Els nous elements radicals d’esquerres que estimularen en certs aspectes el moviment obrer foren els estudiants universitaris, un autèntic i nou element social que va passar a formar part de l’imaginari col·lectiu de les noves societats occidentals amb la multiplicació del seu nombre, la seva força potencialment revolucionària i pel potenciar una nova cultura juvenil que calaria entre totes les capes socials i de totes les edats. De totes maneres, malgrat la seva romàntica alenada revolucionària que es va produir a la quasi totalitat dels països occidentals, ben significatiu és que com recull Fontana (Fontana, 2011), durant el Maig francès del 68, després que els revolucionaris estudiants arrosseguessin els treballadors francesos a una vaga, els darrers acceptessin tornar a la feina a canvi de millores salarials; però encara ho és més que el Partit Comunista Francès (PCF) que el 25 de maig, després de negociar amb la patronal i el govern i haver-se apuntat un gran èxit, cridés a professors i estudiants es limitessin a lluitar per una reforma democràtica de les institucions universitàries. Així doncs, malgrat l’entusiasme juvenil i el nou radicalisme d’esquerres que els estudiants aportaren, podríem considerar que aquest caigué en va en una societat on la revolució, com ja havia avisat H. Marcuse, havia quedat impossibilitada de reeixir. La frustració posterior que es generà explica en part, segons Hobsbawm, Fontana i Judt el terrorisme d’ultraesquerra a partir de la dècada dels setanta. No és estrany, doncs que davant de tals situacions, homes com Raymond Aron consideressin esdeveniments com el del Maig 68 com a “psicodrama” (Aron, 1983)

Nova crisi, nova societat i nova dreta. La descol·locació de l’esquerra

És generalment acceptat per tots els autors consultats que són dos els fenòmens que marquen l’inici de la crisi de la socialdemocràcia, però que també és extensible a altres formacions polítiques d’esquerra, com ara els partits comunistes, si bé amb característiques pròpies que més tard explicarem.

Estem parlant de la fi del sistema de Bretton Woods i l’establiment de tipus de canvi fluctuants (1971) i la crisi del petroli de 1973. El primer element perjudicà a països amb forta obertura exterior, que era el cas, especialment, d’aquells pertanyents a la CEE. Si bé això primerament no tingué cap efecte, el 1973 resultaria letal per a les polítiques econòmiques socialdemòcrates (Sevilla, 2011).

La crisi del petroli de 1973 (entre octubre de 1973 i gener de 1974, en números rodons, els preus del petroli es quadruplicarien) és la que inicia una llarga època de crisi que acabaria allargant-se fins a la dècada dels vuitanta i que posaria punt i final a la llarga època de creixement econòmic ininterromput que s'havia iniciat el 1945 per un seguit de circumstàncies molt excepcionals.

Per a José S. Sevilla, en realitat la crisi del petroli precipita una situació que, més tard o més d'hora, s'hagués produït, com mostren les tasses decreixents de la productivitat a Europa des dels seixanta, reduint progressivament el marge per a les millores salarials que la pujada estratosfèrica dels preus del petroli va acabar de tancar de manera brusca; finiquitant així també gairebé trenta anys de pujades salarials negociades entre patronals i sindicats. De fet, A.Glynn (2006) defensa que la productivitat menguant és conseqüència de la falta d'inversions per part de les empreses a causa de la caiguda dels beneficis per la pinça feta entre productivitat i salaris.

En qualsevol cas, i això és quelcom en el qual totes les obres consultades amb un mínim referent històric tenen en comú, és la inadequada solució keynesiana a una crisi que en realitat no era de demanda. La nova situació econòmica creada a partir de 1973, la "estanflació", que combinava una situació llargament oblidada d'atur (del 2% d'atur al 7% el 1983 al conjunt d'Europa) amb alts nivells d'inflació; la situació empitjorà el 1979 amb la segona pujada del preu del petroli, que multiplicava per deu els preus existents del 1973. L'augment de les prestacions socials i la caiguda de l'activitat econòmica generaren un augment del pes relatiu al sector públic i uns dèficits pressupostaris creixents, produint un nou problema que tardaria anys a resoldre's (Sevilla, 2011).

La sensació de crisi perllongada, però també, en opinió de Sevilla, d'una classe empresarial i d'una elit econòmica que pensava que l'esquerra s'havia cregut massa poderosa (especialment des dels seixanta) i que estava generant el caos mitjançant una polarització creixent en les postures socials respecte de la crisi, permeté un rearmament ideològic de la dreta que buscà la destrucció en bona part de l'obra socialdemòcrata i de la imposició d'un nou consens conservador¹². Per a Judt, no només s'atacava a una manera de fer i comprendre l'economia i la societat, sinó que

¹² També Judt (2012- 1a edició 1995) adueix part de la victòria de Thatcher en el fet que va ser capaç de presentar-se als seus votants com a algú capaç de posar ordre en un país, Gran Bretanya, que per a alguns estava esdevenint ingovernable, com semblava mostrar "l'hivern del descontent" de 1978-79, governant els laboristes de James Callaghan

també és destruïa un símbol del passat: la postguerra, la resistència al feixisme i el posterior consens socialdemòcrata.

Recorda Sevilla en el seu llibre (2011) que Thatcher no es considerava a sí mateixa una política de consens. El nou discurs que inaugura a Gran Bretanya després d'haver guanyat a les eleccions de 1979 anava dirigit tant contra la socialdemocràcia com als antics liberals moderats que havien acceptat el funcionament d'aquesta. Donant-se suport en els arguments teòrics dels monetaristes de Friedman i en el neoliberalisme matiner de Hayek, Thatcher és el primer cap visible de la revolució neoconservadora, que ben aviat aconseguí, gràcies a la incapacitat dels governs socialdemòcrates, supplantar els valors imperants des de 1945 pel nou culte al mercat i al sector privat. Davant el fracàs de les velles receptes keynesianes, l'alternativa ofertada per la minoria ultraliberal guanyà, primerament amb Margaret Thatcher a Regne Unit i un any després amb Ronald Reagan¹³ i la seva victòria electoral als EUA; una minoria que fins al moment s'havia mantingut aïllada i fins a cert punt, menystinguda fins a la dècada dels setanta (Hobsbawm, 2012- 1a edició 1995).

El resultat del període 1973-present és per a Hobsbawm un de creixement econòmic, on, malgrat això, aquest és interromput cada vegada més freqüentment a causa del nombre creixent de crisis; també trobem una forta pujada de l'atur i un nou empobriment social amb creixents desigualtats econòmiques i socials. Per a Hobsbawm, la impossibilitat de mantenir les polítiques econòmiques de l'edat d'or sense una expansió econòmica forta i el gran salt endavant de la mundialització econòmica porta a canvis essencials en l'economia de l'edat d'or causats per la coincidència entre fluctuacions conjunturals amb problemes estructurals (com ara l'eliminació de mà d'obra davant la creixent tecnològització de les indústries tradicionals) (Hobsbawm, 2012- 1a edició 1995).

Judt és segurament un dels historiadors més crítics amb l'arribada al poder dels nous conservadors sorgits dels setanta i vuitanta, contraposant-ho a l'antic estat de coses amb la socialdemocràcia. Per a Judt, el nou poder conservador desmantellarà els poders i les economies de l'estat, transvasa responsabilitats públiques a l'esfera privada, augmenta el nombre de privatitzacions i subcontractacions (al Regne Unit, el nombre de subcontractacions passa de l'11% al 34% entre 1979 i 1996) i contribueix a

¹³ Josep Fontana col·loca l'administració Carter, predecessora de la de Reagan, com a la primera que inicia atacs sistemàtics contra els drets dels treballadors per les necessitats econòmiques; fet que per a l'historiador català anticipa com, malgrat ésser de colors polítics diferents, les polítiques econòmiques i socials seran cada vegada més semblants. (Fontana, 2011)

desacreditar l'estat (per a Reagan, recordem que l'estat era "el" problema). Per a Judt, la desintegració del sector públic genera una dificultat creixent de comprendre què tenim en comú amb els altres, cosa que explicaria el ferotge ultraindividualisme (alimentat des de posicions conservadores gràcies al culte al sector privat i el nou culte a l'individu) que, segons el britànic, crea grups d'afinitats electives desconnectades de la resta de la societat que fenòmens com Internet haurien ajudat a facilitar i que col·lisionaria amb un sentit més estret de ciutadania (Judt, 2010). És llavors, quan el mateix Judt considera que la crisi generà un món més "egoista", "individualista" i també, que s'havia acabat la "sensació d'innocència" que havia imperat a Europa occidental durant el creixement econòmic (Judt, 2012: 691-692- 1a edició 2005).

En aquest aspecte, la posició de Judt és semblant a la de Kenneth Galbraith, que en el seu llibre *La cultura de la satisfacció* (Ariel, 2011- 1a edició 1992), realitza un anàlisi de la nova societat occidental nascuda o, millor dit, transformada de la crisi de 1973. Si bé és cert que el seu anàlisi està molt centrat als EUA, les seves conclusions són també àmpliament vàlides per a l'Europa Occidental.

Per a Kenneth Galbraith, al llarg de la història, els grans arguments intel·lectuals han avalat la posició privilegiada d'una minoria satisfeta; el fet distintiu dels països capitalistes actuals és que la satisfacció seria cosa de molts i que en funció d'aquests privilegis, van a votar per a refrenar la seva satisfacció, provocant així que el govern actuï pels satisfets i no per a la necessitat comuna. Per a Galbraith, allò que defineix la "societat satisfeta" (neoliberal) es resumeix essencialment en quatre punts:

- a) Allò que els seus integrants reben és allò que es mereixen
- b) Búsqueda de la satisfacció immediata a costa del futur (impostos massa baixos i conseqüents dèficits crònics, canvi climàtic, etc.)
- c) Una visió molt selectiva del paper de l'estat (identificat sempre com a una càrrega), que ha d'alleugerir impostos i prestacions socials, exceptuant aquelles que beneficiïn a la majoria satisfeta (i, en el cas nord-americà, la demanda d'una major despesa militar)
- d) Tolerància en la disparitat de la riquesa, que es justifica en la meritocràcia de l'individu i que permet eludir la consciència i la preocupació socials

Els canvis socials, ideològics i econòmics implicaren un profund canvi de mentalitat dels votants europeus i portaren a la llarga una pèrdua de suport electoral dels partits tradicionals, especialment dels socialdemòcrates. Per a Judt (2012- 1a edició 2005), la fi dels votants tradicionals, sumat a la creixent "dretització" de

l'esquerra i de les rigideses de les categories socials, esborrà paulatinament o deixà en segon terme l'eix dretes-esquerres en favor d'altres variables com ara l'ètnia, la sexualitat, la generacional... En aquest context, les polítiques dels partits passen a un primer plànol, permetent l'aparició de partits monotemàtics, que tindran un cost tan elevat per a les esquerres tradicionals (socialdemòcrates i comunistes).

El sorgiment (o ressorgiment) de partits d'extrema dreta ha sigut especialment remarcable des de la dècada dels vuitanta i ha absorbit bona part del fenomen esmentat dels partits "monotemàtics" o "de protesta". Analitzant el fenomen de l'auge de l'ultradreta a partir dels anys vuitanta, Paxton (2004- 1a edició 2002) assevera que la por a la pèrdua de poder pels partits tradicionals ha portat a aquests a adoptar certes posicions (especialment les relacionades amb la immigració) que, històricament, mai han estat en els seus programes electorals; i recorda com al 1988, Jean-Marie le Pen ja va aconseguir a les eleccions presidencials un 14'4% dels vots, obligant als partits conservadors majoritaris a adoptar certes postures que no els hi eren pròpies. La difícil assimilació de la immigració, a més de produir fenòmens com els dels caps rapats (que a l'Alemanya de 1992 ja havien provocat 2639 accidents racials), també va suposar autèntiques rebel·lions de la població contra l'obra socialdemòcrata, com quan a la dècada de 1970, els contribuents escandinaus es rebel·laren contra la seguretat social.

Per a Paxton, a més, la creixent diferenciació social entre la part més formada i la menys formada d'una classe obrera en descomposició i cada vegada més variada ha fet de la segona una mena de subclasse que, davant de la pèrdua negociadora dels sindicats i de l'ensulsiada de l'URSS com a alternativa (i, en bona part, dels partits comunistes occidentals inclosos), veu a la dreta radical com a l'alternativa. Tot això, sumat a un atur estructural creixent, ha provocat una forta desafecció per la política, generant un sentiment antipolític que s'ha traduït en menors vots (o més radicalitzats cap a la dreta), tenint les seves corresponents conseqüències per a l'esquerra, com recorda Ignacio Urquizu quan afirma que com majors siguin els percentatges de vot, majors possibilitats té la socialdemocràcia de guanyar (Urquizu, 2011).

La dècada dels vuitanta és per a Judt un temps de desil·lusió, on s'acaba l'optimisme dels anys seixanta i on es produeix un gran canvi en el panorama intel·lectual i es posa fi al consens social keynesià. És indubtable per a l'historiador britànic, que algunes polítiques econòmiques i socials del període de l'edat d'or havien esdevingut insostenibles, com ara la jubilació, davant les previsions que estaven fent els mateixos governs sobre l'envelliment progressiu (i inevitable) de la població

europea, especialment de la generació nascuda durant el *baby boom* dels cinquanta-seixanta i la caiguda de la natalitat (Judt, 2012: 773-774- 1a edició 2005); és a dir, els dos supòsits bàsics en què es basava la socialdemocràcia (creixement econòmic i creació de llocs de treball –on era necessari tenir reemplaçaments laborals que la caiguda de la natalitat començava a impedir-) estaven fallant.

Davant aquest nou panorama d'incertesa, serà la dreta neoliberal la que sabrà adaptar-se als nous temps amb un missatge alternatiu a la socialdemocràcia que no pretén reformar-la, donada la seva impecable fulla de serveis, sinó que es proposa destruir-la, i lluny de crear un nou consens, n'imposarà un altre. De fet, segons José Luis Álvarez, en una article publicat al diari *El País* després de la mort de Margaret Thatcher, destacava que allò que l'havia convertit en una gran líder havia sigut la seva força: “por ser capaces de resumir en una idea fuerza electoral los tiempos ideológicos; segundo, por anclar esa idea en una clase social que le proporcione sostenibilidad; y, tercero, por tácticas que no permitan la indiferencia, que hegemonicen el debate político. Además de estas tres características nos hallamos ante un gran líder cuando éste encarna en su trayectoria vital esa idea, esa clase y ese estilo”¹⁴. El mateix autor afirma que la nova classe social en la qual l'exprimera ministra britànica es donà suport per a les seves noves polítiques fou la classe mitjana i per a aconseguir-ho, no dubtà en establir una lluita sense quarter contra l'esquerra. Les polítiques econòmiques keynesianes venien avalades per més d'un quart de segle de creixement econòmic, estabilitat i major igualtat social; però com irònicament senyala Sevilla, fou necessària, aparentment, una sola crisi per a posar en entredit tot el sistema socialdemòcrata (Sevilla, 2011: 122).

Tant Judt com Sevilla consideren que les noves polítiques de la dreta neoliberal tenien com a objectiu fonamental acabar amb el 'vell ordre' i implantar-ne un de nou, fets, sobretot, a partir de la dècada dels vuitanta; per això calia abandonar obertament els plantejaments keynesians i, abans que tot, era necessari acabar amb la força, per a ells excessiva, del poder sindical, considerat un dels principals factors de la rigidesa del mercat laboral; només així podríem explicar la duresa amb la qual Thatcher i Reagan actuaren contra els sindicats miner i dels controladors aeris, respectivament. Per a Judt (2012- 1a edició 2005), la socialdemocràcia representava “una concepció d'Europa que combinava records de la depressió, de la lluita entre democràcia i feixisme, la legitimació moral que atorgava l'estat del benestar i les expectatives de

¹⁴ *El País*, 8-04-2013, http://internacional.elpais.com/internacional/2013/04/08/actualidad/1365447019_183252.html

progrés. Constituï la narrativa central del segle XX i quan començà a ensorrar-se, no només caigueren algunes empreses públiques, sinó també una cultura política i alguna cosa més”.

La nova retòrica neoliberal venia ‘avalada’ per l’‘academicisme’ dels autors monetaristes de l’Escola de Chicago, els quals passarien a posar com a un dels principals problemes per al creixement d’una economia la intervenció “distorsionadora” de l’estat vers els mercats, quelcom que ells consideraven com a essencialment estable. Ja ho deia Reagan quan afirmava que l’estat no era la solució, sinó el problema. I per a començar, calia limitar el fort paper que l’estat havia estat desenvolupant des de 1945, també en l’economia. Fontana posa especial èmfasi en el combat ideològic que des de les institucions empresarials es començà a preparar (especialment als EUA) i el seu desig per a implantar la nova ideologia neoliberal a través dels mitjans de comunicació, la implantació en la política i l’educació per que el seu missatge calés gradualment en el conjunt de tota la societat (Fontana, 2011: 567-568)¹⁵.

Per a Sevilla (2011), la nova dreta pretenia recuperar l’essència de les polítiques liberals que s’havien pogut aplicar al segle XIX en un context de forts dèficits democràtics; és per a aquest motiu que per a ell, el nucli de les polítiques neoliberals només podien aplicar-se reduint els nivells democràtics existents (Sevilla, 2011: 153-154). Per a l’economista espanyol, els punts essencials de la nova dreta serien, en termes econòmics:

- a) Recuperar el principi d’equilibri pressupostari que el keynesianisme havia desacreditat
- b) Reducció de la progressivitat dels impostos i preferències per a inclinar-se per la tributació sobre el consum, adduint, generalment, raons d’eficiència.
- c) Flexibilització del mercat laboral
- d) Reducció sistemàtica de la presència de l’estat, que no només distorsiona el mercat, sinó que l’obliga a competir amb ell
- e) Recuperar el principi d’equilibri pressupostari, limitant així la despesa pública
- f) Eliminar l’impacte redistributiu positiu de les polítiques públiques
- g) Reduccions impositives

¹⁵ Fontana cita com a exemple ben paradigmàtic un memoràndum escrit per Lewis Powell l’agost de 1971 titulat *Memoràndum confidencial: Atac al sistema americà de lliure empresa* per a la United States Chamber of Commerce. (Fontana, 2011: 567)

El (mal?) reciclatge de l'esquerra

La dècada de 1980 va venir acompanyada de la implantació (o consolidació) de democràcies liberals als països mediterranis del sud d'Europa que havien estat vivint sota règims dictatorials. En molts d'ells (Grècia, Espanya i Portugal), aquest fenomen anà acompanyat d'una victòria i d'una integració a la Unió Europea gràcies a que ja parlaven el mateix llenguatge capitalista que els seus veïns del nord. Al mateix temps, el 1981, François Mitterrand guanyava les eleccions presidencials a França, permetent a l'esquerra tornar a governar després de dècades d'haver estat apartada del poder. Aparentment, doncs, el socialisme europeu passava per un dels seus millors moments; exceptuant a Gran Bretanya i els Estats Units, l'esquerra continuava governant després de la crisi de 1973; i a Itàlia, el Partit Comunista Italià aconseguí uns resultats electorals increïbles. Però com hem assenyalat abans, malgrat la conquesta del poder, l'esquerra estava, paradoxalment, en crisi.

Per a Fontana, els governs socialdemòcrates que aconseguïen el poder a la dècada dels vuitanta (França, Portugal, Espanya, Grècia...), en lloc de propiciar polítiques d'esquerra iniciaran una sèrie de polítiques centristes/moderades, no pròpies de la tradició d'esquerra que es veuen justificades pel "realisme" de la nova situació econòmica, pel "pragmatisme" davant la desfavorable evolució econòmica o el deute que havia portat aparellat l'estat del benestar; en cap cas, afirma l'historiador català, les esquerres volgueren transformar la societat en la seva línia tradicional i històrica (Fontana, 2011: 654-655). És més, van ser dos partits socialistes amb llargs períodes de govern (el Partit Socialista Francès –PSF-, de 1981 a 1995; i el Partit Socialista Obrer Espanyol –PSOE-, de 1982 a 1996), recorda Fontana, els responsables d'introduir la *manière* neoliberal als seus països, fet que és prou il·lustratiu de la crisi d'esquerres.

D'acord amb José Ignacio Urquizu (2011), davant la nova situació econòmica post 1973, la socialdemocràcia només tingué dues possibles sortides. O donar respostes keynesianes clàssiques, que es mostraren clarament insuficients (cas del PSF en la primera legislatura de Mitterrand i del PASOK grec); o invertir en capital físic (infraestructures) i humà (educació) per a incrementar la productivitat de les economies, cas on ell hi inclou el PSOE de Felipe González¹⁶.

¹⁶ Urquizu contraposa aquesta mena d'inversions amb l'actitud de la dreta; segons ell, la darrera preferiria deixar en mans del sector privat l'augment de la inversió i per això redueixen els impostos i la mida de l'estat (Urquizu, 2011: 89)

Urquizu, que posa en dubte el concepte de “crisi” aplicat a la socialdemocràcia, no posa en dubte la moderació de les seves polítiques; ans el contrari, reconeix explícitament al llarg de la seva obra aquesta tendència justificant-la en la seva pròpia tendència històrica i al pragmatisme i el moderantisme (renúncia a la revolució social a favor d'un reformisme cada vegada més laxe, arraconament del programa de màxims –qüestionament de la socialització dels mitjans de producció, acabar amb el capitalisme-, etc.), inevitable, segons ell, en el mateix moment en què decideix esdevenir un partit de masses. Però si per pragmatisme aconseguí imposar el seu discurs durant l'Europa de postguerra, per pragmatisme, hagué d'adaptar-se a les noves regles de joc de l'economia i del discurs neoliberal, el qual havia suplantat el seu. Així doncs, des dels vuitanta, i després de la clara insuficiència de les respostes keynesianes, la socialdemocràcia inicià un viratge cap a posicions més centristes i moderades que es veurien reflectides, segons Urquizu en els seus propis programes electorals, on les mencions a la regularització dels mercats i la planificació econòmica són cada vegada menors (Urquizu, 2011).

El problema, per al sociòleg madrileny esdevindria sobretot a la dècada dels noranta, quan els partits socialdemòcrates s'acostaren encara més al centre polític i “dretitzaren” les seves propostes econòmiques (per a ell, el socialisme europeu havia sigut capaç de mantenir unes alternatives econòmiques genuïnes fins llavors), ajudant a derregularitzar un mercat financer cada vegada més opac que acabaria conduint a la crisi de 2007/08; per altra banda, i seguint els seus programes electorals, Urquizu afirma que es produeix en els partits “progressistes” dels països anglosaxons una dretització efectiva (Fontana atribueix a l'administració Carter les primeres ofensives realment neoliberals mitjançant la legislació laboral; i Judt, en el seu llibre *El món no se'n surt* -2010-, treu com a exemple l'administració Clinton i la seva *Personal Responsibility and Work Opportunity Act*, amb la qual pretenia reduir els beneficiaris dels serveis socials).

Davant l'indubtable acomodament de la socialdemocràcia als principis neoliberals i de la poca capacitat d'alternativa que han ofert en els últims vint anys, Urquizu esgrimeix la forta internacionalització de l'economia, les restriccions imposades per institucions supranacionals (Unió Europea, Banc Central Europeu, en el cas europeu) als estats-nació, una forta obertura de l'economia que necessita d'uns espais econòmics més competitius (donant lloc a economies menys regularitzades); arguments, tots ells, semblants als emprats per Hobsbawm (2012- 1a edició 1995) quan parla del debilitament dels estats-nació (peça indispensable per a la redistribució

econòmica pròpia de les polítiques socialdemòcrates durant els cinquanta i seixanta) a partir dels anys setanta. Tota aquesta situació hauria portat a economies més obertes, competitives i menys regularitzades que haurien reduït el marge de maniobra de la socialdemocràcia per a crear polítiques pròpies. Donant lloc, d'acord amb Josep Ramoneda (2012) a un escenari on l'esquerra ha deixat de ser una alternativa per a passar a ser una simple peça d'alternança amb la dreta en un sistema totaliritzat pel poder econòmic.

En el seu mateix llibre, Urquizu (2011) justifica part de l'actitud de la socialdemocràcia per l'"aburguesament" de la classe obrera, fenomen pel qual s'explica una major moderació. En aquesta línia, Kenneth Galbraith afirma (2011- 1a edició 1992) el consens entre la societat occidental d'haver acceptat la desigualtat social com a contrapreu a uns impostos més baixos. La resistència a uns impostos més alts s'explicaria, segons l'economista nord-americà, perquè una majoria satisfeta pagaria per uns serveis que, des del seu propi punt de vista, beneficien principalment als pobres (Galbraith diu que és prou significatiu que en cap país del món industrialitzat no hi ha hagut un mercat de vivenda accessible a la totalitat de la societat; això és, incloent als pobres), creant l'equació que els afortunats paguen i els menys afortunats reben i permetent anar un pas més enllà tot identificant l'estat com a una càrrega sense funcions (exceptuant aquelles poques que beneficiïn a la majoria satisfeta i a les institucions financeres amb problemes).

En aquest nou discurs l'estat és vist com una càrrega i ineficient, i se li contraposa una imatge de la lliure empresa com a font d'eficiència i riquesa, on l'únic compromís que ha de tenir l'estat és amb el *laissez faire*. Tots els autors de tendència d'esquerres consultats per a aquest treball coincideixen en aquest punt, arribant a la conclusió que és poc més que un mite. Kenneth Galbraith sintetitza aquest pensament quan afirma que la derregularització i un capitalisme descontrolat permeten autèntiques accions piràtiques al sistema econòmic que ell ha sintetitzat amb la figura d'una "llicència per a devastar" que es produeix pel descontrol dels directius (Galbraith, 2011). Per la seva banda, Sevilla (2011) assegura la inexistència de fonts científiques sòlides que realment demostrin que el sector públic és menys eficient que el privat; i tot també ho fa Judt (2010, 2012- 1a edició 2005), quan posa en dubte l'eficàcia dels arguments neoliberals basant-se en l'evidència històrica, quan el creixement econòmic es reactivà amb números molt menors que els de l'època daurada i a costa, entre d'altres coses, de la inestabilitat social i d'una desigualtat social rampant; doncs, segons Sevilla (2011), uns mercats lliures no volen dir uns mercats més pròspers, més

equitatius i menys distorsionats, sinó, només, lliures. Cap a finals de la dècada dels vuitanta, l'estat neoliberal continuava gastant els mateixos percentatges en despesa pública que el seu predecessor; en part perquè desfer-se de la càrrega social no era tan fàcil com s'havien pensat, en part per la seva pròpia medicina (visible en la cronificació de l'atur).

Raymond Aron apunta breument en les seves memòries com, a partir de 1977, tots els debats que s'havien generat a la dècada dels cinquanta i seixanta (el comunisme, la naturalesa de la societat soviètica, la posada en qüestió de la societat industrial...) ja pertanyien al passat. L'èxit "pertanyia als joves assagistes que redescobriren l'anticomunisme" i les noves preocupacions de la nova societat (l'ecologisme, les centrals nuclears, la contaminació, etc.) no eren elevades al nivell filosòfic que havia tingut el marxisme i que tant havia marcat el "curt segle XX". Paral·lelament a la pèrdua de la ideologia, Aron veia amb preocupació com la nova democràcia rebutjava amb la mateixa força l'igualitarisme socialdemòcrata, el comunisme com el liberalisme democràtic, i que l'hegemonia del seu discurs portés a societats més autoritàries (Aron, 1983).

Per al filòsof Josep Ramoneda el resultat final per és que, a l'arribar la Gran Recessió que avui dia estem patint, no existeix cap alternativa a la dreta neoliberal ni al triomf "desvergonyit" del diner (Ramoneda, 2012) a causa de l'edulcoració extrema de l'esquerra. Per a Ramoneda, la nova fase del capitalisme, inaugurada després de 1973 permet d'alleugerir les conquestes socials al mateix temps que un estat cada vegada més opressor conté un malestar creixent¹⁷; la descol·locació de les esquerres ha acabat amb l'empenta reformista de l'estat del benestar que havia estat la marca distintiva de la socialdemocràcia i l'ha situat al servei dels poders econòmics i no democràtics. La situació final ha estat la desaparició de l'esquerra a la pràctica, que només existeix amb tal nom com a alternança a la dreta en un sistema dretitzat d'una sola cara (Ramoneda, 2012).

L'alternativa d'esquerres: comunista?

Els partits comunistes, com recorden àmpliament Hobsbawm (2012- 1a edició 1995), Fontana (2011) i Judt (2012-1a edició 2005, 2013-1a edició 2011), veieren

¹⁷ Judt assenyala com després de cada nova crisi, Europa ha estat incapaç de reabsorbir la mà d'obra excedent des de 1973 malgrat les posteriors "recuperacions". La cronificació de l'atur és assenyalat com un dels mals més importants en la fi del somni europeu. (Judt, 2011)

fortament reforçat el seu prestigi havent acabat la Segona Guerra Mundial, després d'haver estat el pal de paller de la resistència duta a terme en els països europeus ocupats pel nazifeixisme. Així doncs, partits que abans de la guerra havien sigut totalment anecdòtics (o molt marginals), com ara el Partit Comunista Italià (PCI), passaren d'obtenir de la mesa electoral de Livorno de 1921 menys d'un 5% dels vots, i que el 1940 disposava de menys de 3000 membres, a ja tenir més de 400.000 afiliats a l'hivern de 1944-1945, esdevenint el primer partit de l'esquerra italiana (Hobsbawm, 2010-1a edició 1973).

El somni d'unes democràcies populars, idea sorgida després del patiment de la gent comuna a causa dels horrors de la lluita contra el nazifeixisme, on s'implantés una veritable democràcia oberta i pluripartidista tant a l'est com a l'oest europeu queda frenada entre 1947 i 1948 a causa de l'inici de la Guerra Freda, iniciada, segons Fontana, per la intransigència i desconeixement dels EUA, però ràpidament i contundent resposta per la URSS amb la seva esfera d'influència. Fontana remarca com les dues superpotències, cada una en els blocs que lideraven, impediren l'establiment d'aquest somni post Segona Guerra Mundial. Els únics dos intents que intentaren combinar el màxim de llibertat amb el màxim d'igualtat, Txecoslovàquia i Xile, cada un en una cantó del món bipolar diferent, acabaren suprimits per la força de les dues superpotències (directament o indirecta).

Com en la socialdemocràcia, els partits comunistes europeus eren molt diversos en la seva situació, lligats a les molt diverses tradicions històriques i trajectòries polítiques dels seus diversos països, així com a les seves molt diferents trajectòries intel·lectuals. Si bé després de la Segona Guerra Mundial, el Partit Comunista Francès havia sigut el partit més votat en les eleccions de 1948, l'abans totpoderós Partit Comunista Alemany (KPD) ja no es refaria mai més dels cops infligits per Hitler; mentrestant, a l'altra punta del continent el PCI esdevenia el principal partit d'esquerres i el Partit Comunista Espanyol (PCE) i el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) estaven il·legalitzats a Espanya.

Tampoc les seves línies ideològiques eren les mateixes. Així doncs, mentre a la dècada dels cinquanta, Thorez encara es proclamava orgullosament "estalinista" (Judt, 2012: 593- 1a edició 2005), el PCI, des de l'època de Gramsci havia anat elaborant una línia intel·lectual on es reconeixia la diversitat de la família comunista occidental, on cada país havia d'adoptar la seva pròpia via per a arribar al socialisme (les "vies nacionals cap al socialisme"); mentrestant, en el PSUC, hi havia una clara divisió entre

la base (generalment proestalinista) i la direcció, més pròxima a les posicions italianes (Pala, 2008).

La intervenció soviètica a la Primavera de Praga, el 1968, va permetre als partits comunistes occidentals de distanciar-se gradualment de la supremacia del PCUS i de la guia de la URSS. Si bé en alguns països, com ara Itàlia, les crítiques foren casi immediates, i en altres més dubitatives i tardanes, sí que és cert que després de 1968, els partits comunistes occidentals es distanciaren progressivament de Moscou i crearen la seva pròpia via per arribar al socialisme. L'“eurocomunisme” (nom donat irònicament, pels no comunistes) havia d'esdevenir una via alternativa al sovietsisme per a implantar el socialisme a les societats occidentals industrials que havien generat una societat que impedia l'esclat de la revolució clàssica per a tal finalitat.

Bona part de la via eurocomunista estava basada en la via italiana (no debades, era el principal partit comunista d'Occident), que des de la dècada dels cinquanta havia defensat la profundització en una “democràcia progressiva” i la igualtat entre els diferents partits, establint un “policentrisme” que havia de permetre que cada partit pogués desenvolupar les seves pròpies estratègies per a arribar al socialisme, fent que es complís aquella màxima compartida per Gramsci i Togliatti d'“unitat en la diversitat” (Pala, 2008). El projecte eurocomunista fou llançat, gairebé de manera lògica, pel PCI i el seu secretari general, Enrico Berlinguer. En els últims dies de Berlinguer, Santiago Carrillo, secretari general del PCE, en un article publicat a *El País* el 10 de juny de 1984, parlava sobre el líder del PCI i l'eurocomunisme afirmant que en aquesta nova tendència del comunisme occidental, “primaba el criterio de independencia de cada partido comunista, la inexistencia de un centro dirigente mundial, la vía democrática al socialismo, al respeto al pluralismo político e ideológico. Concebía la lucha transformadora no sólo en el terreno nacional, sino también en el europeo, concediendo gran importancia a la cooperación de la izquierda en nuestro continente” (Carrillo, 2008:75).

En el seu llibre *Eurocomunismo y estado* (Crítica, 1977), Santiago Carrillo es desmarca clarament de les posicions soviètiques i posa especial èmfasi en l'acceptació del joc democràtic, atesa la necessitat de desterrar el dogmatisme ortodox del comunisme, justificant-ho en que només en l'adaptació als nous temps i de la plena acceptació de la democràcia (i el seu aprofundiment), es pot arribar a un període de transició que, de manera gradual, permeti construir el socialisme. El fet d'acceptar la

“moderació democràtica”¹⁸ i interioritzar-la, no només enriqueix el debat de la pròpia democràcia, sinó que contrastaria amb l’actitud de demòcrates i liberals, que la utilitzen per als seus propis interessos. En aquest aspecte, i segons Carrillo, la funció del partit seria la de dur les forces del treball i la cultura al lloc on puguin representar-se de manera sincera.

Per a Vázquez Montalbán, l’eurocomunisme havia de conversar amb la socialdemocràcia (punt en el qual també Carrillo hi està d’acord) i col·laborar-hi, atès que el principal enemic no era Mitterrand o el “socialfeixisme” que proclamava el Tercer Període de la Komintern (1927-34), sinó les forces capitalistes. De la mateixa manera, el periodista català, militant del PSUC demanava a aquest que fos menys dogmàtic, especialment per a l’època que els hi havia tocat viure. Afirmava el 15 de març de 1979 que “el punt de referència del PSUC no és el combat a mort entre eurocomunistes i leninistes, sinó el debat dialèctic sobre la nova identitat revolucionària d’un partit comunista (...) un partit que vol governar sense caure en la trampa socialdemòcrata d’administrar correctament els interessos del capital” (Geli, Mauri, 2008: 280). Per a Montalbán, el PSUC havia de reformular-se a ell mateix perquè “al capdavall, la lluita a través d’un partit comunista és una garantia de la qualitat de la raó. Exigiu l’etiqueta de la qualitat” (Geli, Mauri, 2008: 280).

Els principals impulsors de la nova via comunista a l’Europa Occidental sempre remarcaren la clara distinció que hi havia entre l’eurocomunisme i la socialdemocràcia. Per a Vázquez Montalbán, la burgesia plantejà l’aparició de l’eurocomunisme “com si fos una mercaderia circumstancial (...) La intel·ligència burgesa, delerosa de novetats (...) veia en l’eurocomunisme una proposta d’espectacle relaxat, després de les emocions fortes experimentades a costa del castro-guevarisme o del marxisme vaudevilesc de Marcuse (...) La burgesia va fer una interpretació interessada de la nova estratègia i, a través dels seus poderosos aparells ideològics, va inculcar arreu la idea que l’eurocomunisme era la socialdemocratització definitiva dels partits comunistes europeus, originats precisament d’una escissió de la socialdemocràcia. Aquesta inculcació ha afectat el conjunt de la societat i fins i tot molts comunistes han cregut més la versió de l’eurocomunisme que donava la burgesia que no la versió de la “revolució de la majoria” (...) La burgesia té pressa per a enterrar l’eurocomunisme” (Geli, Mauri, 2008: 285-286)

¹⁸ En un altre article publicat a *El País* el 8-2-1979, Carrillo, centrant-se més en el cas espanyol, carrega contra aquells que acusaven al PCE de posar-se una disfressa de moderació per a arribar al poder en les primeres eleccions democràtiques espanyoles. Carrillo replica que aquesta “moderació” del PCE és una evolució natural del partit que, des del 1956, amb les tesis de la reconciliació nacional, hauria iniciat o apuntat ja cap a aquesta via. (Carrillo, 2008)

El “compromís històric” patrocinat per Berlinguer a Itàlia, de col·laboració del PCI amb la resta de forces democràtiques del seu país (agregat pel fort impacte ocasionat pel cop d'estat de Xile) el portà a les eleccions de 1976 a un sostre electoral de dotze milions sis-cents mil vots (un 34'4% dels sufragis) i 228 diputats; l'assassinat de l'exprimer ministre italià Aldo Moro per part de les Brigades Roges posà fi als intents de la Democràcia Cristiana de negociar la participació dels comunistes al govern (Fontana, 2011; Judt, 2012- 1a edició 2005). Aquest seria el major èxit electoral en la història d'un partit comunista europeu, que, tot i així tampoc va poder participar en el govern.

Per a Judt, l'“eurocomunisme” fou d'una seducció efímera i mostra més aviat un síndrome del cansament marxista que de la seva revitalització, com mostrarien els comicis europeus des de finals de la dècada dels setanta. A més, segons el britànic, malgrat el suposat distanciament que els dirigents dels partits comunistes occidentals portaven fent respecte de la URSS, no permeté que en fossin menys dependents¹⁹ ni que s'atrevisin a trencar els llaços amb el partit pare, el PCUS soviètic; i això era quelcom que ni el mateix PCI estava disposat a fer. I els electors ho sabien o ho intuïen. El PCF, un partit, segons paraules de Judt, “dirigit per estalinistes pràcticament incontrolables” (Judt, 2012: 716- 1a edició 2005) descendí en nombre de vots des del 1948 (el seu màxim històric): del 28% al 18'6% el 1977 i a menys del 10% en les eleccions de la dècada de 1980. Per la seva part, en les eleccions de 1982, els comunistes espanyols, malgrat haver estat un dels principals defensors de l'eurocomunisme, no arribaren ni al 4% dels vots.

¹⁹ Entre 1971 i 1990, la URSS donà ajudes de cinquanta i quaranta-set milions de dòlars al PCF i al PCI, respectivament (Judt, 2006: 716)

CONCLUSIONS

Aquest treball no ha volgut ser una petita peça d'erudició, sinó que ha estat un intent per part de l'autor de voler donar a un problema ben actual una explicació i coherència a través de la perspectiva històrica. Tan actual és el problema que, malgrat que l'inici de la crisi ha permet un modest increment de la literatura sobre la crisi de les esquerres, amb prou feines existeix una bibliografia específica sobre el tema, i historiogràfica, encara menys. I fins i tot la majoria de la bibliografia consultada o bé no tenia relació directa amb la crisi de les esquerres, permetent-me, però elaborar un discurs propi donant-me suport en l'opinió dels diversos autors consultats (no debades, s'havia d'escriure un estat de la qüestió).

Havent gairebé acabat el treball, crec que si alguna cosa es pot concloure és que, efectivament, l'esquerra està en crisi. Ja hem parlat abans sobre el mateix concepte de "crisi" de les esquerres europees. La impossibilitat d'elaborar un discurs alternatiu a l'actual hegemonia ideològica neoliberal ha deixat l'esquerra europea en una deslocació continuada des de la crisi de 1973, quan tots els elements en els quals es basava la socialdemocràcia entraren en crisi. Molta de la bibliografia emprada ha estat elaborada o editada en el període dels últims tres anys; cosa que ens permet donar a entendre que hi ha una preocupació creixent per aquest tema, que, com ja hem dit amb anterioritat, gaudeix d'una àmplia ressonància als medis en els nostres dies. Conclo, doncs, que la meva preocupació és la de molts i que aquesta minúscula elaboració d'idees que he fet en aquestes pàgines és només un esbós insignificant del que pot venir a continuació i del qual, n'estic segur, la ciència història també se'n farà ressò.

La crisi de 1973, malgrat no ser tan profunda com la de 1929, inaugurà un nou període d'incerteses que encara avui dia arrosseguem; amb una cronificació de l'atur creixent com a un dels principals mals heretats d'aquell any. És cert, com diu Judt, que l'exceptional creixement econòmic que visqué Europa de 1945 a 1973 es produí per una sèrie de circumstàncies excepcionals que difícilment es tornaran a repetir i que feren d'Europa una marca d'innovació i qualitat que podia desprendre's de bona part de la seva despesa militar gràcies al gran paraigües que significaven l'OTAN i els EUA davant "l'enemic" comunista.

Aquest període excepcional acabà el 1973 amb la crisi del petroli i la fi de l'energia barata de manera brusca, però, com ja hem citat, era un fenomen que tard o d'hora havia de venir a causa de la competitivitat menguant de la indústria europea a

causa d'uns salaris regularment ascendants i una inversió insuficient. Per altra banda, la nova complexitat de la societat industrial, agreujat pel fenomen de les deslocalitzacions i sumat a l'auge de les professions relacionades amb el tercer sector (menys sindicades), permeteren crear noves majories populars conservadores gràcies a gairebé trenta anys de benestar econòmic ininterromput que havien generat un benestar que no volien perdre. La divisió de la societat entre una àmplia capa de "satisfets" i una subclasse, però, creixent, han provocat el seu trencament i estan generant una perillosa dicotomia entre els primers, que paguen uns serveis que no utilitzen (o utilitzen cada vegada menys) i uns involuntaris beneficiaris cada vegada més nombrosos.

Com assevera Judt en el seu *Sobre el olvidado siglo XX* (Taurus, 2011-1a edició 2008), el discurs de la por ha reaparegut lentament a les democràcies europees durant l'últim quart del segle XX, fenomen que reflecteix perfectament la por als immigrants (Judt, 2011). La por i la inseguretat han fet de l'extrema dreta una alternativa de l'esquerra per als nous sectors desfavorits; i també han permès al neoliberalisme instal·lar-se amb major comoditat; aquesta tesi és el nucli dur del llibre *La doctrina del xoc*, de Naomi Klein (La butxaca, 2012), on defensa que l'ús deliberat del xoc com a teràpia social per a imposar el neoliberalisme ha estat essencial per a lligar amb força el projecte de Friedman amb la societat. Els casos de Xile (1973), Gran Bretanya (després de les ferotges lluites dels sindicats de miners contra Thatcher) o l'Europa de l'Est demostrarien que el capitalisme i els mercats lliures no necessàriament respectaven la democràcia ni eren una garantia de llibertat per als ciutadans.

La lluita per les idees i la seva hegemonia és real i ben clara, i està perfectament exemplificat en intervencions com les de l'expresident del govern espanyol, José María Aznar, quan, en una intervenció a la European Ideas Network (IEN), a Viena després de les eleccions europees de 2009 afirmava taxativament que: "Estamos ganando la batalla de las ideas y debemos redoblar esfuerzos para que esta victoria se haga patente cada vez más. (...) Hoy, más que nunca, las "ideas tienen consecuencias". Hoy, nuestras ideas pueden tener consecuencias decisivas en la construcción de una Europa mejor. Nuestras ideas son, simple y llanamente, las mejores, y debemos trabajar duro para que prevalezcan".

Però no és només el rearmament ideològic d'un determinat tipus de dreta molt agressiva (recordem que Thatcher considerava com a enemics seus tant a socialistes com a l'antiga dreta liberal, per a considerar-los una versió més moderada de la

socialdemocràcia) el que ha permès mantindre a l'esquerra a la defensiva durant ja gairebé quaranta anys. Judt considera la socialdemocràcia no, lògicament com a una via alternativa al socialisme, sinó com la culminació del reformisme liberal iniciat a finals del segle XIX. La socialdemocràcia, amb la seva moderació imperant des de l'inici dels seus temps²⁰, aconseguí un ampli suport social transversal de les capes més humils i també de les elits, les quals hagueren, en molts casos (com demostra Fontana) de suportar unes mesures que els hi treien poder econòmic. Els factors que ho explicaven eren múltiples, però, els podríem englobar en dues categories; una de positiva (la resistència, entrega i patiment de la població civil durant la Segona Guerra Mundial, que acabaria de donar l'impuls definitiu a uns estats del benestar que s'havien començat a dibuixar amb molta timidesa a finals del XIX i avançat un xic més després de la Primera Guerra Mundial) i una de negativa, i és la por de les elits econòmiques i polítiques a una revolució en la desastrosa Europa de postguerra i l'alternativa al sistema capitalista que encarnava la URSS²¹.

L'alternativa socialdemòcrata que havia imperat durant les "trente glorieuses" no podia fer front a la nova situació creada després de la nova crisi del 73, doncs ja s'havien esgotat les circumstàncies excepcionals que havien pogut permetre l'excepcional creixement; i si acceptem com a bona la premisa d'alguns autors com Fontana, en què el desmeronament de la URSS, però ja abans de la seva caiguda, el seu descrèdit pels crims de l'estalinisme i les seves deficiències econòmiques havien tret pes al bloc comunista, no només com a contrapès al capitalisme, sinó també com a font de polítiques econòmiques alternatives, havien reforçat una dreta que volia tornar als orígens més purs del capitalisme, la socialdemocràcia no té futur. Amb el temps, la història dirà si el breu període comprès entre 1945 i 1973 (més breu encara si tenim en compte que des del 73 Occident ha estat sota un temps de marcades tribulacions econòmiques i socials cada vegada majors i que des dels vuitanta la dreta ha acaparat l'hegemonia intel·lectual, cultural, política i econòmica), que atorgà unes comoditats sense precedents a les classes mitjana i baixa en forma de prestacions i serveis públics, ha sigut un breu parèntesi en la història del capitalisme, que, recordem, és, per definició (Sevilla, 2011), inestable en el seu funcionament i desigual

²⁰ Conceptes com "centralització" o "dretització" depenen en gran part del bàndol ideològic dels interessats en el debat. En un article a *El País* el 28 de gener de 1992, Guillermo Cortázar, llavors secretari de formació del Partit Popular espanyol, defensava en un article titulat *Un poco más a la derecha* que els únics moments on la socialdemocràcia ha estat presa en consideració o havia sigut quan havia girat "una mica més a la dreta" (o al "centre", podrien afirmar socialistes espanyols com Ignacio Urquizu)

²¹ Poc després d'acabada la guerra, els serveis militars britànics i nordamericans ja planejaven un atac a la URSS amb l'ajuda, entre altres coses, dels plans aeris elaborats pels nazis per i durant l'Operació Barbarossa (Fontana, 2011)

en el repartiment dels seus beneficis. És a dir, si aquest breu període ha estat tan bo com els poders fàctics li han permès de ser-ho i si, desapareguda tota alternativa de poder, no els hi ha tremolat el pols en reinstaurar la desigualtat imminent en el capitalisme. Té raó Fontana quan parla que les evidències històriques semblen indicar que la reinstauració d'una societat més classista i 'victoriana' té fonaments en formulacions anteriors a la crisi del 73 que utilitzaren les posteriors crisis d'uns sistemes cada vegada menys regularitzats i més inestable com a cobertura de les seves futures retallades a la democràcia?²² Va haver-hi contrarevolució cultural, doncs, abans de 1973, i, per tant, una contrarevolució conservadora anterior que va aprofitar la crisi per a imposar-se?

En qualsevol cas, l'alternativa socialdemòcrata ja no és possible, no només perquè ja no es donin les circumstàncies econòmiques adients per a repetir el miracle post 1945 i la societat hagi virat cap a uns comportaments ultraindividualistes i s'hagi fragmentat i diversificat els interessos de la classe treballadora (si encara se la pot nomenar així), sinó també perquè un dels seus pilars bàsics, l'estat, s'ha volatilitzat. Els poders econòmics supranacionals s'han tornat volàtils i els paradisos i l'enginyeria fiscals han allunyat recursos de l'estat i l'estat-nació clàssic es veu incapacitat fins i tot per a realitzar les seves pròpies polítiques socials a l'estar limitat per institucions supranacionals (BCE, Comissió Europea, FMI i altres) que tenen cada vegada més incidència en la seva pràctica política corrent i impedeix als governs socialdemòcrates fer polítiques pròpies del seu nom.

Per altra banda, la igualtat social, un dels majors èxits del període socialdemòcrata, s'ha ensorrat amb la mateixa socialdemocràcia, demostrant que no era un projecte amb el qual la nova dreta estigués disposada a comprometre's. D'acord amb Pierre Rosanvallon, les desigualtats creixents a arreu del món desenvolupat posen en perill a la pròpia democràcia com a cos polític. La vitalitat de la democràcia com a poble polític (si més no, nominalment) contrasta amb la seva cada vegada més desapareguda vitalitat com a cos social (Rosanvallon, 2012)²³. Per a Rosanvallon el retrocés en la igualtat social i la redistribució no només són una marca distintiva de la nova dreta, sinó que trenca amb un procés anivellador i de reducció paulatina que, amb els seus alts i baixos, s'havia anat produint des del segle XIX.

²² Ben significatius són els fragments que l'historiador cita del Memoràndum de 1971 de la cambra de Comerç nordamericana i l'informe titulat *La crisi de la democràcia. Informe sobre la governabilitat de les democràcies a la Comissió Trilateral* (Fontana, 2011: 605-607)

²³ En el cas francès, l'1% més ric de la població posseeix el 24% de la riquesa del país; i el 50% menys afavorit només en posseeix el 6% (Rosanvallon, 2012: 13)

Extrapolant a Ramoneda, podríem concloure que la desaparició de l'esquerra no omet només una sensibilitat política concreta, sinó que posa en perill (juntament amb els arguments donats) la pròpia democràcia, al desaparèixer una alternativa a la dreta i la seva 'col·laboració' amb el poder del diner, que ha acaparat i subordinat la mateixa democràcia. Segons el filòsof català, la dreta pot permetre's a gestionar l'*statu quo*, però que l'esquerra es caracteritza per un pensament crític i analític; per a Ramoneda la feina de l'esquerra avui dia és domesticar i civilitzar un capitalisme salvatge que amb la crisi actual ha aportat el capitalisme al límit de les pulsions nihilistes (el diner pel diner) i dels impulsos autodestructius que ja advertia Kenneth Galbraith als vuitanta i que Ramoneda qualifica com a "trencament de tot límit". En qualsevol cas, l'esquerra ha de tornar a elaborar un discurs que vagi més enllà de la simple defensa de l'estat del benestar.

El comunisme fracassà no només en la consecució d'un estat que pogués dur a terme el somni socialista, sinó també d'erigir-se com a alternativa al capitalisme i a la socialdemocràcia de l'Europa Occidental, malgrat la innovació dels seus plantejaments i la seva aposta per una transformació pausada i ininterrompuda de la societat; però no pogueren transformar a una societat d'una majoria poblacional satisfeta amb el seu benestar i anestesiada per l'hiperconsumisme i les noves directrius neoliberals, que impregnaren ben aviat el debat públic. A això cal afegir-li el toc a morts de la Unió Soviètica, que ja havia estat desacreditada abans de la seva caiguda per la seva ineficàcia econòmica i per la seva falta de llibertats a la població²⁴. Vist en perspectiva, l'enorme pes del PCI en la vida pública italiana de després de 1945 podria considerar-se més aviat una excepció que la regla.

Els tímids intents de renovar el discurs socialdemòcrata després de 1973 han estat subordinats al "pragmatisme" i al "realisme" de la nova situació econòmica; la nova retòrica d'un "bloc de classes" compost per les forces del treball, de la cultura, artesans, petits propietaris i liderat per la classe obrera, com proposava Solana en el debat intern del PSOE madrileny el 22 de juny de 1979 sona als nostres dies tan irreal i buit com l'eurocomunisme.

És la solució, com semblava insinuar *The Economist*²⁵ d'una major penetració entre els sectors públics i privat que aparentment tants bons resultats

²⁴ En aquest sentit, Raymond Aron parla sobre la traïció que l'esquerra es feu a "ella mateixa" durant els seixanta i els setanta al no haver condemnat els crims de l'estalinisme, o no haver-ho fet amb prou força. En aquest aspecte, ressalta molt la figura de Jean Paul-Sartre

²⁵ *The Economist*, 2/8-2-2013

ha aportat als països nòrdics, on el sector públic competeix amb el privat per a tal de millorar el rendiment dels seus propis serveis? Segons la revista britànica, el pragmatisme va guanyar aquí la seva primera batalla davant els excessos reguladors del poderós estat socialdemòcrata nòrdic (reduint la seva mida i intervenció, ajustant impostos...) i la nova situació econòmica. Pragmatisme esgrimeix José Ignacio Urquizu també davant l'actitud camaleònica de la socialdemocràcia, i esgrimeix aquella frase de Keynes on deia que les seves idees canviaven davant les noves circumstàncies, però no esgrimeix aquella altra que diu que el dia que l'home deixés de mirar la seva llibreta de comptes, només llavors la civilització hauria començat a canviar.

Altre cop ens hem de preguntar si l'esquerra està en crisi o si són les "circumstàncies exteriors", que diria Urquizu, el que ho estan, però el que sí és segur és que l'esquerra ha d'iniciar un fort procés de reciclatge que sobrepassi els punts clàssics de l'esquerra d'entreguerres.

Si l'esquerra vol tornar a ser una peça essencial de la democràcia, sortir de la seva allargada crisi, ha d'elaborar una nova defensa d'un estat del benestar reformat; però també ha d'anar molt més enllà, molt més. La presentació com a alternativa seriosa a la dreta, la fi de l'hegemonia econòmica sobre la política, una nova i major regularització de l'activitat econòmica (per part dels mateixos estats-nació –una revaloració que ja proposava el mateix Tony Judt en moltes de les seves obres- o per altres entitats supranacionals), una major democratització de les entitats supranacionals (especialment les que regulen altres aspectes, a més de l'econòmic, com ara la UE) i la recuperació de valors humanístics, cívics i públics en la societat són algunes de les peces essencials que l'esquerra (socialdemòcrata o no) és imperatiu que recuperi: l'esquerra ha de tornar a generar un discurs propi que faci front a l'hegemonia ideològica neoliberal.

La nova esquerra no socialdemòcrata/alternativa podria ser la nova solució? Les properes eleccions a Grècia per a aquest 2013, podrien ser, segons el molt humil punt de vista d'aquest autor, una primera resposta a aquesta complexa pregunta. En qualsevol cas, és necessari que l'esquerra es recuperi, doncs, i estic totalment d'acord amb Ramoneda, sense esquerra no pot haver-hi democràcia.

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

- *Aron, Raymond, *Mémoires*, Julliard, 1983. París
- *Carrillo, Santiago, *Eurocomunismo y estado*, Crítica, 1977. Madrid
- *La Lucha continúa*, Aguilar, 2012. Madrid
- *Fontana, Josep, *Por el bien del imperio*, Pasado & Presente, 2011. Barcelona
- *Galbraith, John Kenneth, *La cultura de la satisfacción*, Ariel, 2011. Barcelona
- *Historia de la economía*, Ariel, 2011. Barcelona
- *Geli, Carles i Mauri, Marcel, *El món segons Manuel Vázquez Montalbán*, Col·legi de Periodistes, 2008. Sant Boi de Llobregat
- *Hobsbawm, Eric, *Historia del siglo XX*, Crítica, 2012. Barcelona
- *Revolucionarios*, Crítica, 2010. Barcelona
- *Judt, Tony, *El món no se'n surt*, La Magrana, 2010. Barcelona
- *¿Una gran ilusión?*, Taurus, 2011. Madrid
 - *Sobre el olvidado siglo XX*, Taurus, 2011. Madrid
 - *Postguerra*, Taurus, 2012. Madrid
- *Pala, Giaime i Nencioni, Tommaso (eds.), *El inicio del fin del mito soviético*, El Viejo Topo, 2008. Madrid
- *Paxton, Robert O., *Anatomía del fascismo*, Península, 2004. Barcelona
- *Ramoneda, Josep, *La izquierda necesaria*, RBA, 2012. Barcelona
- *Rosanvallon, Pierre, *La sociedad de los iguales*, RBA, 2012. Barcelona
- *Sevilla, José V., *El declive de la socialdemocracia*, RBA, 2011. Barcelona
- *Urquizu, Ignacio, *La crisis de la socialdemocracia: ¿qué crisis?*, 2012. Madrid

Revistes emprades i altres:

**El Diario*:

http://www.eldiario.es/zonacritica/Debate-izquierda-derecha-gente-honesta_6_113798639.html

http://www.eldiario.es/zonacritica/Lecciones-italianas-final-oligarquias-politicas_6_124997507.html

http://www.eldiario.es/politica/Oskar-Lafontaine-socialdemocratas-politicas-neoliberales_0_106739503.html

http://www.eldiario.es/catalunyaplural/rao-dOliveres-Forcades-companyia_6_120797923.html

**The Economist*, 2/8-02-2013

**El Temps*, 23-06-2013

**El País*:

http://elpais.com/diario/1992/01/28/opinion/696553201_850215.html

http://elpais.com/elpais/2012/06/07/opinion/1339083532_088213.html

http://internacional.elpais.com/internacional/2012/03/23/actualidad/1332539331_561486.html

http://elpais.com/diario/1979/06/23/espana/298936817_850215.html

http://internacional.elpais.com/internacional/2012/04/02/actualidad/1333386557_418072.html

Recursos digitals:

*Portal de la Fundación para el Análisis y los Estudios Sociales (FAES):

<http://www.fundaes.es/es>

*You Tube: <http://www.youtube.com/watch?v=JXS0Isb0V50>

<http://www.youtube.com/watch?v=RPrU64K7XKg>

<http://www.youtube.com/watch?v=xE1ehtg4Skq>

<http://www.youtube.com/watch?v=u591vLYRums>